

İŞ KAZALARI ve YÜKSEK GERİLİM TESİSLERİNDE GÜVENLİK

Musa Çeçen
Elektrik Mühendisi
musa.cecen@emo.org.tr

Gelişmiş ülkelerde çalışan güvenliği sorunu çağdaş yaklaşımlarla irdelenmekte, çalışma yaşamına ilişkin kurallar risk analizleri yapılarak üretim süreci ile birlikte değerlendirilmektedir. Dolayısıyla iş kazaları bu perspektifle bilim ve mühendislik problemi olarak ele alınmaktadır. Bunun sonucunda işçi sağlığı ve güvenliği kavramının önceliği; çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işçi sağlığı ve güvenliği kavramının yaşam kültürü olarak yerleştirilmesi, standardizasyon ve sürekli eğitim olarak öne çıkmaktadır.

Gelişmiş kapitalist sistemin konuya bakışı, ülke hukuk sisteminin gelişmişliğine, sendikal örgütlenme sonucu görece çalışanların etkin olarak yönetim üzerinde baskı oluşturabilmesine bağlı olarak işçi sağlığı ve güvenliği yaklaşımında yeniden şekillenmektedir. Hukukun hızlı işlemesi, ağır tazminatlar, sigorta kuruluşlarının sistem içindeki etkinliği ve kapitalist üretim sürecinde iş kazalarının ağır maddi sonuçları, üretim maliyetini ve sonuç olarak karlılığı

etkilemektedir. İşte bu yüzden bu ülkelerde işçi sağlığı ve güvenliği alanında yaptırım gücü yüksek kuralların hayata geçirildiği söylenebilir.

Ülkemizde ise birçok alan gibi çalışma hayatı da sorunludur. Bunun doğal sonucu olarak çalışan güvenliğinin yokluğu ve iş kazaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Her yıl yaşanan iş kazaları artık iş kazası olarak tanımlanmaktan çıkmış, “iş cinayetleri” olarak anılır olmuştur. Bu durumun kapitalist sermaye birikim sürecinde emeğin vahşice sömürüldüğü koşulların yarattığı bir sonuç olarak irdelenmesi yerine, yaşanan kazalar genel geçer açıklamalarla izah edilmeye çalışılmaktadır.

Sistem her iş kazasında, yaşanan acının büyüklüğü ne olursa olsun, süreci zamana yayarak soğutmakta ve sonunda “bir günah keçisi” (!) bularak konuyu kapatmaktadır. Yakın zamanda yaşanan iş cinayetleri bunun en yalın örnekleri olarak canlılığını korumaktadır.

Erzurum'da, Afşin Çöllolar Havzası'nda, Karadon Maden Ocağı'nda, Dursunbey'de Davutpaşa'da ve onlarca emekçinin ölümü ile sonuçlanan Tuzla'da bu olumsuzluğu tekrar tekrar görmekteyiz. EMO tarafından 9 Haziran 2012 tarihinde gerçekleştirilen "İşçi Sağlığı ve Güvenliği Çalıştayı"nda bu acı tablo bir kez daha ortaya konulmuş bulunmaktadır. AKP İktidarı buna karşın kamu kaynakları üzerinden yürüttüğü kirli propagandada aymazlık sınırını sürekli olarak bir adım daha ileriye taşımaktadır. Başbakan 2010 yılı Karadon Madeni'nde 30 maden emekçisinin ölümüyle sonuçlanan maden cinayeti sonrası Zonguldak'ta protesto edilmiş, konuşmasında kullandığı "kader" vurgusu, daha sonra AKP İktidarı'nın dağıttığı kömür torbalarının üzerinde "Ölmek madencinin kaderinde var" diye yer almıştı. Halbuki kaderin gerçek adı kapitalizmdir: Kurbanları, emekçiler; yöneten sistem ise neoliberalizmdir.

Belki de yanıt Rifat Ilgaz'ın "Körüz Biz" adlı şiirinde gizlidir.

"Ezenlerle bir olmuş yaşıyoruz...

Ne güzel.

Çizme onlardan...

İçindeki ayak bizden.

Ne iyi..."

SGK verilerine göre 2010 yılında 1444, 2011 yılında 1563, 2012 yılının ilk beş ayında 319 çalışanın iş kazalarında hayatını kaybettiği görülmektedir. Bu kayıpları kader olarak değerlendirmek iş cinayetlerine ortak olmaktan başka anlam taşımamaktadır.

Ülkemiz enerji alanında da benzer olumsuz koşullar yaşanmaktadır. Tek farkla... Toplu ölümlerin yaşandığı iş cinayetleri dışında enerji alanında yaşanan kazalar, günlük gazete haberi olmaktan öte geçmemektedir. Silahların hiç susmadığı bir dönem olmasının bunda etkisi olmalı.. Zira ülkemiz tarihinde belki de ölümlerin bu kadar kanıksandığı bir dönem olmamıştır.

Özelleştirmenin İş Güvenliği ve İş Kazalarına Etkisi

Yetişmiş eğitilmiş ve deneyimli eleman çalıştırılması zorunluluğu olan Yüksek Gerilim (YG)/Alçak Gerilim (AG) dağıtım şebekesi arıza bakım ve hat yenileme çalışmalarında ucuz işçilik/yüksek kar beklentisi adına niteliksiz işçilerle günü kurtarma hesapları yapıldığı bilinmektedir. Bunun sonucunda da çoğunluğu ölümlerle biten iş kazalarında bir hayli artış olduğu resmi raporlara yansımıştır. Bu raporlar incelendiğinde TEDAŞ'ın sorumluluk alanında 2009 yılında ölümlerle sonuçlanan iş kazası sayısı dört yılda 1 çalışan iken, bu rakamın hizmet alımına dayalı özel şirket sorumluluk alanında bir yılda 5 çalışana ulaştığı bilinmektedir.

Enerji alanında özelleştirmelerin yarattığı tahribatın diğer önemli bir boyutu çalışanların iş güvenliği alanında yaşanmaktadır. Erzurum-Aşkale'deki Karasu-2 HES Gölet Alanı içinde kalan enerji nakil hatlarındaki arızayı gidermeye giden 5 enerji emekçisinin boğularak ölümüyle sonuçlanan olay, ne ilk ne de son olay olmayacaktır. Zira özelleştirme kabusu ile başlayan, henüz özelleştirilmemiş TEDAŞ dağıtım şirketlerinde de uzun bir süredir kurumsal yöntem olarak yerleştirilen taşeronlaştırma yöntemi iş kazalarına ortam sağlamıştır.

YG. Alanında Ara Eleman Sorunu

Ülkemizde elektrik kuvvetli akım tesislerinin yapım, bakım ve işletmesi alanında istihdam edilecek elemanların yetiştirilmesine yönelik eğitim kurumu bulunmamaktadır. Teknik eğitim veren 3 ve 4 yıllık teknik liselerde AG iş tesis montajına yönelik eğitim müfredatı dışında özellikle YG alanında montör ve arıza bakım eğitimi programları bulunmamaktadır. Bu büyük bir eksikliklerdir.

Elektrik dağıtım işletmeciliğinin kamu kurumları eliyle yürütüldüğü dönemlerde ustadan çırağa, hizmet içi eğitim olarak adlandırılacak yöntemlere dayanan ve deneyim aktarma yoluyla elemanların yetiştirilmesi geleneği, daha sonraları TEK döneminde Soma Eğitim Merkezi vb. kurumlarla desteklenmiş, nitelikli emek gücünün gelişimine önemli katkı sağlanmıştır.

Özelleştirmeye tapınan, çalışanların iş güvenencesini dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesinde engel olarak gören siyasal anlayış, bu kurumların nitelikli eleman alması ve yetiştirilmesi önünde de engeller yaratmıştır. Bununla birlikte kamuya ait dağıtım şirketleri hizmet alımı şeklinde gizli özelleştirmeye tabi tutulmuş; işletme ve bakım hizmetleri ihale ile taşeron firmalara devredilmiştir. Bu firmaların ihale dosyalarına teknik lise mezunu 2. sınıf elektrik ehliyetli ve ustalık belgesi sahibi elemanlar için bakanlıkça yetkilendirilmiş eğitim merkezlerinde "Elektrik Kuvvetli Akım Tesislerinde (EKAT) Yüksek Gerilim (YG) Altında Çalışma İzin Belgesi" şartı konularak 120 saat eğitim almaları tanımlanmıştır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nca Kuvvetli Akım Tesisleri Yönetmeliği'nde yapılan tahrifatla, elektrik kazalarının sorumluluğu çalışan ara elemanların üstüne yıkılmıştır. Böylece TEDAŞ'a bağlı dağıtım şirketleri ve özelleştirilen dağıtım şirketlerinde taşeron firma enerji çalışanlarının iş kazasına uğrayarak ölmesi ya da yaralanması halinde sorumluluğun ağırlıklı kısmı kazaya uğrayan çalışanlara kalmaktadır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nca Kuvvetli Akım Tesisleri Yönetmeliği'nde yapılan tahrifatla, elektrik kazalarının sorumluluğu çalışan ara elemanların üstüne yıkılmıştır. Böylece TEDAŞ'a bağlı dağıtım şirketleri ve özelleştirilen dağıtım şirketlerinde taşeron firma enerji çalışanlarının iş kazasına uğrayarak ölmesi ya da yaralanması halinde sorumluluğun ağırlıklı kısmı kazaya uğrayan çalışanlara kalmaktadır.

EKAT Belgesi Her Derde Deva mı?

“Elektrik Kuvvetli Akım Tesislerinde (EKAT) Yüksek Gerilim (YG) Altında Çalışma İzin Belgesi” adını taşıyan bu belge ile enerji alanında çalışan mühendis dışı personelin, elektrik dağıtım sisteminde yüksek gerilimde çalışacak teknik personel olarak tanımlanması hedeflenmiştir. Tabii ki verilen eğitim programı ve içeriğinde bulunan 7 saatlik iş güvenliği eğitimi son derece yararlı ve gereklidir. Bu eğitimin verilmesi ve tekrarlanması son derece önemlidir. Dolayısıyla biz mühendislerin bu eğitime karşı olmamız söz konusu bile olamaz. Sorun bu eğitimle verilen belgenin kullanılması ve yüksek gerilim alanında sürdürülen çalışmanın yanlışlığıdır.

Kuvvetli Akım Tesisleri Yönetmeliği'nin 60. Maddesi'nde şöyle denmektedir:

“Tüm yüksek gerilimli kuvvetli akım tesislerinde teknik konulardan sorumlu elektrik mühendisi olmalıdır. 154 kV ve daha büyük kuvvetli akım tesislerinde (uzaktan kumanda edilen TM'ler hariç) işletme sorumlusu olarak en az bir elektrik mühendisi bulundurulmalıdır. Bu Mühendisin iş güvenliği ve iş emniyeti açısından sorumluluğu, tesiste uyulması gereken iş güvenliği yöntemlerini tespit etmek, emniyetli bir işletme için uyulması gerekli kuralları belirlemek ve gerekli araç gereçleri tespit ederek söz konusu kurallara uyulması yönünde denetlemeler yapmaktır. Kuvvetli akım tesislerinde bakım, bakım ve işletme esnasında işi yapan elemanın kişisel hatalarından oluşacak kazalarda bu mühendise hukuki sorumluluk yüklenemez. Yeterli güvenlik önlemleri alınmadan ve özel araçlar kullanılmadan yüksek gerilim altında hiçbir şekilde çalışma yapılamaz. Kuvvetli akım tesislerinde yüksek gerilim altında ancak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nca yetkilendirilmiş olan kurum ve kuruluşlar tarafından bu amaçla açılmış olan eğitim

kurslarını bitirerek “Kuvvetli Akım Tesisleri'nde Yüksek Gerilim Altında Çalışma İzin Belgesi” alan elektriklerle ilgili fen adamları ya da bir mühendisin sorumluluğu ve gözetimi altında olmak üzere öteki görevliler çalışma yapabilir.”

Ancak Yönetmeliğin 61. Maddesi'nin 2. Bendi'nde;

“İşletme sorumlusu tüm devre açma ve kapama işlerini kendisi yapar ya da gözetimi altında yaptırır ve yapılan işleri kendi denetlerse.” şeklinde biten cümle sorunludur. Bu cümlenin “denetler.” şeklinde bittiği bellidir.

YG. Tesislerinde İşletme Sorumluluğu Kuvvetli Akım Tesisleri ve YG Tesisleri İşletme Sorumluluğu ile ilgili yönetmeliğinde tanımlanmıştır. Burada gerçek bir kişi yani bir mühendisten bahsedildiği açıktır. Yani YG tesislerinde açma/kapama, diğer bir deyişle “manevra” işleminin (tüm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi) sadece mühendisler tarafından yapılabileceği vurgulanmaktadır.

Görüleceği üzere “EKAT Belgesi YG tesisinde yapılacak olan bakım ya da arıza giderilmesi ile ilgili çalışmalarda, sorumlu mühendis tarafından gerekli manevranın yapılarak tesisin güvenli çalışma yapılabilir hale getirilmesi sonucunda çalışma yetkisini tanımlamaktadır.

EKAT Belgesi'nin bu sorunlu kullanımından başta bakanlık olmak üzere, kamuya ait kurum ve kuruluşlar, özelleştirilen dağıtım şirketleri bir taşla iki kuş vurmaktadır. Birincisi mühendis istihdam edilmesi yerine EKAT Belgesi ile yetinilmekte, ikincisi yaşanan yaralanma ya da ölümlü iş kazaları sonucu hukuksal süreçte savunma aracı olarak EKAT Belgesi kullanılmakta ve tazminat yükü, ağırlıklı bölümü kazazede üzerine yıkılmak suretiyle önemli ölçüde hafifletilmektedir.

Günümüzde TEDAŞ ve özelleştirilen dağıtım şirketlerinde yerleşik olarak sürdürülen taşeronlaştırma yoluyla hizmet alınmasında EKAT Belgesi'nin yanlış kullanımı, bir yandan düşük ücretle personel istihdamının önünü açarken, diğer yandan şirketlerin ağır tazminat yükünü hafifletmekte hatta kurtarmaktadır. Bu nedenle uygulamada kamu yararından söz edilemez.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 22. ve 25. maddelerinde de yer aldığı gibi, sosyal yaşam içerisinde sosyal güvenlik hakkı tüm bireylerin temel hakkıdır. Bunu sağlamak devletin asli görevleri arasındadır. İşçi sağlığı ve güvenliğinin temel unsurları olan işveren/sermaye, emekçiler ve devletin yanı sıra; sendikalar, meslek örgütleri ve diğer demokratik kitle örgütlerine de bu alanın düzenlenmesinde görevler düşmektedir.

TMMOB örgütü bu görevinin gereğini yerine getirmek ve kamu yararını savunmak için mücadelesini kararlılıkla sürdürmektedir ve sürdürecektir. ■

